

ƏSALƏT NAĞILI

Biri var idi, biri yox idi, Allahdan sonra heç kəs yox idi. Qədim zamanlar bir vilayətdə bir padşah var idi. Bu padşahın bir dürr qaşlı üzügü var idi. Padşah bu üzügü çox sevirdi. Bir gün padşah üzügünü taxanda görür üzügün qaşına bir qara ləkə düşüb. Nə qədər dürrü silər, yuvar, o qara xal getməz. Vəziri-vəkili çağırır, deyir:

– Tez olun, tapın görüm, nə olub mənim üzügümün qaşına?

Vəzir-vəkil hər kəsdən soruşurlar, bir cavab tapamırlar. Şah da bulara hər bə biçər³, deyir:

– Bəs siz nə təhər vəzir-vəkilsiniz, bir balaca məsələnin də cavabını tapamırsınız?

Vəzir dəstur verir, şəhərdə car çəkirlər: “Qibleyi-aləmin üzügünün qaşına bir xal düşüb. Hər kəs bunun illətini bilsə, gəlsin desin”.

Sabahısı bir kasıb kişi gələr şahın sarayının qapısına, deyir:

– Mən məsələnin cavabını bilirəm.

Kişini aparırlar şahın yanına. Şah deyir:

– Ay kişi, denən görüm, nə olub mənim üzügümə?

Kişi bir üzügə baxar, deyir:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, bu dürrün içində bir qurd var. O qurd dürrü içəridən yeyir. Onun üçün dürrə qara xal düşüb.

Şah deyir:

– Səfəhləmə, ay kişi. Dürrə necə qurd düşər? Verərəm qaşı sındırırlar, içinnən qurd çıxmasa, verərəm cəllad boynunu vurur haa!

Kişi deyir:

– Arxayın olun, bu dürrdə qurd var.

¹ Həlimpəzxana – həlim bişirilib satılan yer

² Lət və par(farsca “lət o par”) – param-parça, darmadağın

³ Hər bə biçər – hədələyər

Şah vəzirə deyir:

– Bu dürrü sındırım görüm necə qurd var?

Hər nə, dürrü sındırırlar, görərlər bəli, içində qurd var. Hamı kasıb kişinin ağına, huşuna heyran qalarlar. Şah kişinin ağına afərin deyib dəstur verir:

– Aparun aşpazxanaya, bu kişini qəşəhcə yedirdün, içirdün.

Sabah padşah kişini çağırır qulluğuna, deyir:

– Sənin ağılınan, dərayətünən çox xoşlanmışam. Gəl sənnən çıxax gəzməğa.

Şah dəstur verir, mehtər atını gətirir, minir ata, kişiyə deyir:

– Bu at mənim lap yaxçı atlarımın biridi. Nə deyisən bu ata?

Kişi bir az baxar ata, deyir:

– Qibleyi-aləm sağ olsun, at yaxçı atdı, amma su qırağına yetişəndə bir az muğayət olun, sizi suya sala bilər.

Şah deyir:

– Bu necə sözdü, ay kişi? Lap elə indi sürürəm su qırağına. Görüm əgər məni suya salmasa, verəcəğam boynuvu vırsunlar.

Sora da atı çapırdar çay qırağına. At dörd nal qaçar, qaçar, amma çay qırağında birdən kişnər, kişnər, girər çayın içinə.

Xədəm-həşəm¹ qaçarlar, şahı sudan çıxardarlar. Şah kişini çağırır deyir:

– Afərin sənə!

Sora da dəstur verir:

– Aparın bu kişini aşpazxanıya, göylü nə istəsə yesin, içsin.

Sabah padşah kişini çağırır qulluğuna, deyir:

– Ay kişi, sən çox ağıllı bir adamsan. Mənim təşkilatımı, bargahımı gördün.

Denən görüm, mənim özümə, şahlığıma nə diyirsən?

Kişi başın salar aşağıya, deyir:

– Padşah, məni bu bir dənə sualdan məaf buyur². Ayrı söz nə soruşursan soruş, cavab verim.

Şah gümana düşür, deyir:

– Yox, olmaz. Gərək elə bu sualımın cavabın verəsən. Yoxsa verəgəm öldürərlər.

Kişi labid qalar, deyir:

– Qibleyi aləm sağ olsun, cavab verəcəğam, amma əvvəl aman istərəm.

Şah deyir:

– Aman verdim. Danış!

Kişi deyir:

– Padşah, sən çox yaxşı bir adamsan, amma əsilzadə deyilsən. Sən indi şahsan, amma şah oğlu deyilsən.

Şah bu sözü eşidib çox qəzəblənir. Cəlladı çağırır kişinin boynun vırdıra.

Kişi deyir:

– Qibleyi-aləm, sən mənə aman vermişdin, olmuya sözünnən dönəsən?

¹ Xədəm – həşəm – xidmətçilər, şahın ətrafındakı xidmət göstərənlər

² Məaf buyurmaq – boynundan atmaq, götürmək

Şah görər, bəli da, aman verib. Qaravulları çağırar, dəstür verər, kişini salarlar zindana. Şah kişini atar zindana, amma fikir, xəyaləti başınnan atammaz. Deyir:

– Ay oğlan, bu qabağcan da heç kimin bilmədiyi iki məsələnin də cavabın düz demişdi. Bu işdə bir iş var.

Fikir, xəyalət qurd kimi düşür şahın beyninə. Gecə xəyalətdən yatammaz. Gün çıxmaq həmənin gedər anasının yanına, deyir:

– Ana, düzün denən görüm, mənim atam kimdir? Mənim əslim hardandı?

Anası deyir:

– Oğul, səfəhləmişən? Sənin atan şah idi, sən də onun şahzadəsiydin.

Şah deyir:

– Ana, ya doğrusun deyirsən, ya da burda bu qılıncın özümü öldürəcəyəm.

Anası labid qalar, deyir:

– Oğul, mənim ərim şah idi. Özünə bir şahzadə istəyirdi. Amma mən hər nə boylu olurdu, ölü dünyaya gəlirdi. Son dəfə şah hər bə kəsmişdi, uşaq olsə, mənə də öldürəcəğ idi. Qəsrin aşpazının da xanımı mənənin bir boylu idi. Bir-iki gün mənim sancım tutmamışdan qabax səni doğmuşdi. Mənə də uşağım doğanda öldi. Mama ata-anavı razı saldı, səni alıb qoydux ölən uşağın yerinə. Sən aşpaz oğlusan. Amma mənə öz uşağımın zərrə fərqi yoxdu.

Şah bunu eşidib yollar, kişini zindandan çıxardıb gətirərlər. Deyir:

– Sən düz deyirdin ay kişi, amma indi denən görüm bu məsələlərin cavabını hardan bildün?

Kişi deyir:

– Qibleyi-ələm sağ olsun, o ki düriydi, əgər eşikdən bir şey olsaydı üzügə, siz bilərdüz. Bəs, eşikdən bir şey olmamışdı. Atalarımız yaxçı deyiblər: “Ağacı içinnən qurd yeyər”. Bəs bildim dürrü içəridən qurd qaraldı. O ki at idi, atın qıçlarına baxdım gördüm, qıçlarının tükü uzundu, bildim bu at körpəlixda gamışlarnan bir yerdə böyüyüb. Gamış sütü əmib, onun üçün gamışlara tay suyu sevib. Su görəndə özünü də, minəni də suya atacaq. Siz də qurban, məsələlərə cavab verdixcə, hər səfərinə mənə ənam, xələt vermək əvəzinə dəstür verduz mənə aparalar aşpazxanaya, qarnımı doyuralar. Bir əsalətli şahzadə ənam, xələt verərdi.

Paşah kişinin cavablarına afərin gətirir, sora da deyir:

– Mən əsilzadə bir şah olmuya bilərəm. Amma sənin kimi ağıllı bir vəzirim olsa, yolumdan çəşanda düz yolu mənə görsədib məmləkət işlərində ağıllı tədbir töksə, adil və yaxçı bir şah ola bilərəm. Nə yaxçı, sən mənə vəzir olasan, birlixdə bu məmləkəti dolandırax.

Kişi də deyir:

– Qibleyi-ələmə canım qurban. Hər nə buyursan, gözüm üstə.

Kişi şahə vəzir oldu. İki birlixdə məmləkəti dolandımağa başladılar. Yedi, içdi, yerinə keçdi. Göydən üç alma düşdü. Birin mən yedim, birin Rəya,¹ birin də nağıl deyən.

Söyləyən: Raziyə xanım Bəhcətpur (Marağa, 1951 doğumlu).

¹ Nağılın danışıldığı şəxsə ünvanlanır